

Сердюк О. В.,

викладач кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ КОМПОНЕНТАМИ «КІШКА» ТА «СОБАКА», ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ МАКРОПОЛЕ «ЛЮДИНА»

Анотація. Статтю присвячено аналізу макрополя «людина» за допомогою фразеологізмів-зоонімів «кішка» та «собака». Аналіз макрополя «людина» на основі емпіричного матеріалу з використанням кластерного аналізу як методологічного інструменту допомагає класифікувати пареміологічні одиниці із зоонімами «кішка» та «собака», що відображають певні якості та характеристики людини.

Ключові слова: концепт, макрополе, зоонім, кластерний аналіз, фразеологічна одиниця.

Постановка проблеми. Останніми роками широкого розповсюдження набула систематизація фразеологічних одиниць із позицій когнітивної лінгвістики. Підкреслюється фундаментальна значимість мови як системи, що є основою для придбання, зберігання та розвитку наших знань про світ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідея цілісності людської свідомості, що відбилася ще у працях В. фон Гумбольдта, Ф. де Сосюра, П. Флоренського, викликала в сучасній вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці досить великий інтерес (В.В. Петров, Г.Л. Колшанський, В.І. Герасимов, О.С. Кубрякова, В.М. Телія, Дж. Лакофф, Р. Джаккендофф та ін.).

Важливою особливістю сучасних лінгвістичних досліджень є більш докладне вивчення національно-культурного аспекту мови, оскільки остання є компонентом культури, що відображає та зберігає в собі як культурно-історичні відомості традиційного характеру, так і безліч фактів сучасності. Одиниці мови, особливо елементи її лексико-фразеологічного рівня, відображають психологію людини, фіксуєючи в собі ті чи ті смисли, висхідні до умов життя народу – носія мови. Структурно-семантичні зв'язки між мовними одиницями відображають актуальні для людини та суспільства зв'язки й відношення між предметами та явищами дійсності [3]. Із цих позицій мова розглядається Н.Д. Арутюновою, Ю.С. Степановим, І.А. Стерніним.

Останніми роками центр лінгвістичних досліджень перемістився у сферу концептуального аналізу. Проблема множинності термінів має позитивний бік, оскільки породжує можливість вибору. У статті буде проведено дослідження концептів-зоонімів КІШКА та СОБАКА у формі лексико-фразеологічного макрополя ЛЮДИНА.

Людський фактор відіграє величезну роль у створенні фразеологізмів, тому більшість із них пов'язані саме з людиною, її існуванням. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю визначення місця досліджуваного семантичного поля у фразеологічному фонді і зростанням інтересу до проблем фразеосемантики, механізмів утворення, функціонування і розвитку фразеосемантичних полів.

Мова є ключем до вивчення емоцій, характеру, поведінки людини. Вона висловлює, описує, категоризує та класифікує всі

ці якості, формує емоційну картину світу, складовою частиною якої є фразеологічні засоби вираження характеристик людини. Їх вивчення в рамках антропоцентричної наукової парадигми дозволяє людині усвідомити свою роль у навколишньому світі [2]. Мовні засоби вираження певних якостей людини, зокрема емотивні фразеологізми, є важливою частиною національного лексикону, що передає специфіку мовної свідомості народу. Однак до теперішнього часу комплексне дослідження саме фразеологізмів-зоонімів КІШКА та СОБАКА, що описують макрополе ЛЮДИНА, їх представлення у вигляді фразеосемантичного поля на матеріалі англійської мови не проводилося. Це також визначає актуальність нашого дослідження.

Мета статті – моделювання фразеосемантичного макрополя ЛЮДИНА, визначення його складу, структури й семантичних особливостей компонентів поля за допомогою фразеологічних одиниць із зоонімами КІШКА та СОБАКА.

Виклад основного матеріалу. Дослідження проблеми пареміологічних констант в англійській фразеології передбачає введення ряду базових понять. Одним із найважливіших є макрополе ЛЮДИНА, що представлене значною кількістю паремій, які в сукупності складають «пареміологічний портрет» людини. Проводячи аналіз саме фразеологічних одиниць із концептом КІШКА, необхідно зазначити, що внутрішній зміст фразеологізмів відображає різноманітні сторони життя людей: розсудливу або дурну поведінку, успіх чи невдачу, а також стосунки між людьми (їх життєві враження і почуття: схвалення, несхвалення, дружелюбність, ворожість, сварки, примирення, суперництво, підступність, осуд, покарання).

Дослідження макрополя ЛЮДИНА за допомогою залучення фразеологізмів із зоонімом СОБАКА дає змогу отримати більш повне уявлення про ті чи інші характеристики людини, оскільки ці одиниці містять величезний пласт культурологічної інформації, у них закріплені традиційні уявлення, оцінні норми і стереотипи, моделі поведінки.

У зв'язку з невивченістю теми та незначною кількістю матеріалів і публікацій із теорії питання доцільно зробити акцент на емпіричному матеріалі, провівши його ґрунтовний аналіз. Розгорнута класифікація пареміологічних одиниць, які містять зооніми КІШКА та СОБАКА, що характеризують макрополе ЛЮДИНА, передбачає кластерний аналіз кожного параметра.

1. Моральні якості. Цей кластер представлений такими складниками:

– **Обережність:** *It is ill to waken sleeping dogs. Let sleeping dogs lie.* – *Не слід будити сплячих собак. Не буди лихо, пока оно спить.* Цей вислів означає, що не варто торкатися неприємних питань, не слід зачіпати неприємну людину. *The scalded cat fears cold water.* – *Пуганая ворона куста боїться; It's a bold mouse that nestles in the cat's ear.* – *Слишком самоуверенна та мишь, которая*

укрывается у kota в ухе. Не клади волку пальца в рот; *Send not a cat for lard.* – Не посылай за салом кошку. Не верь козлу в огороде, а волку в овчарне. Пустили козла в огород, а волк в пастухи нанялся.

– **Жадібність:** *A dog in the manger.* – Собака в яслях. Собака на сене. И сам не гам, и другим не дам. Цей вислів позначає ситуацію, коли хтось не дає іншому скористатися предметом, річчю, можливостями, які самому зовсім і не потрібні. Звичне вживання цієї фрази, звичайно ж, із несхвальним відтінком щодо особистості. Однак її можна застосовувати, навіть говорячи про групу людей, соціальний колектив і навіть про цілу державу. І значення її прозоре: коли всі ці суб'єкти чимось володіють, але самі не користуються і не дозволяють зробити це іншим: *Dogs that put up manure hares kill none.* – Собаки, спугнувши много зайцев, не поймают ни одного. За все браться – ничего не сделать; *Too much pudding will choke the dog.* – От слишком большого куса пудинга собака подавится. Всякое дело мера красит.

– **Життєрадісність:** *When the cat is away, the mice play.* – Кота нет – мышам раздолье. Без кота мышам раздолье; *It's enough to take a cat laugh.* – Этого достаточно, чтобы развеселить кошку. Курам на смех. Смех и горе. И смех и грех. Людям на потешку. Цей фразеологізм застосовується в ситуації, коли хтось зробив дурну помилку.

– **Лінь:** *The cat would eat fish and would not wet her feet.* – Хотелось бы кошке поесть рыбы, но боится замочить лапки. И хочется и колется. Хочется рыбку съесть, да не хочется в воду лезть. Легко здогадатися про значення цього фразеологізму: він описує людину, яка дуже хоче чогось досягти, але при цьому не хоче мати труднощів, ризикувати або прикладати будь-яких зусиль. *A cat in gloves catches no mice.* – Кот в перчатках не поймает мышки. Без труда не вынешь рыбку из пруда. Не отрубить дубка, не насадя пупка.

– **Гордість:** *Every dog is a lion at home.* – Каждая собака в своем доме – лев. Дома и стены помогают. Всяк кулик на своем болоте велик. Зміст цієї фрази дуже простий, адже у звичному місці людина відчуває себе більш комфортно, впевнено. Якщо вона удома, а не в гостях, і виконує якусь роботу, їй легше від того, що все знайоме, все рідне.

– **Нахабність:** *Barking dogs seldom bite.* *Dogs that bark at a distance don't bark at hand.* – Лаюющие собаки редко кусают. Кто много грозит, тот мало вредит.

– **Ворожість:** *Two dogs over one bone seldom agree.* – Две собаки не смогут поделить одну кость. Два медведя в одной берлоге не уживутся. Значення цієї фрази: суперники разом не уживаються (про тих, хто претендує однаковою мірою на першість, лідерство). *To live cat-and-dog life.* – Жить как кошка с собакой (вечно ссориться); *Two dogs over one bone seldom agree.* – Две собаки не смогут поделить одну кость. Два медведя в одной берлоге не уживутся.

– **Цікавість:** *Curiosity killed the cat.* – Любопытство убило кошку. Любопытной Варваре на базаре нос оторвали. Всё будешь знать, скоро состаришься. Любопытному на базаре нос прищемили. От любопытства кошка сдохла. Цей вислів означає, що не потрібно проявляти надмірну цікавість до чужих справ, настирливо намагатися дізнатися чужі секрети, нав'язуватися.

2. Екзистенція:

– **Життєвий досвід:** *Two dogs fight for a bone, and a third runs away with it.* – Две собаки дерутся из-за косточки, а третья с ней убегаєт. Ця фраза використовується, коли двоє ніяк не домовляються між собою, а хтось третій може скористатися моментом у своїх інтересах.

– **Невдача або, навпаки, везіння:** *Every dog has his day.* – У всякой собаки есть свой день (радости). Будет и на нашей улице праздник. Доведется и нам свою песенку спеть. Придет солнышко и к нашим окошечкам.

– **Бажаня:** *A living dog is better than a dead lion.* – Живой пес лучше мертвого льва. Лучшее синица в руке, чем журавль в небе. Синица і журавель у приказці мають символічне значення. Синиця – символ стабільності, сталості, того, чим людина володіє тут і зараз. Журавель у вислові – символ цікавого, недосяжного, високого і більш привабливого. Приказка нам говорить про те, що потрібно радіти тому, що маєш (це та сама синиця), а не гнатися за чимось незбагненим (журавлем).

– **Уміння та навички:** *The dog that trots about finds a bone.* – Собака, которая рыщет, всегда косточку найдет. Кто ищет, тот всегда найдет. Грибов ищут – по лесу рыщут; *An old dog will learn no new tricks.* = *You cannot teach old dogs new tricks.* = *An old dog cannot alter his way of barking.* – Старая собака не выучит новые трюки. Старого не учат, мертвого не лечат. Ученого учить – только портить.

– **Вчинки:** *One barking dog sets the whole street a-barking.* – Стоит одному собаке загавкать, как за ней все собаки на улице начинают гавкать. Плохой пример заразителен. Цей фразеологізм означає вчинок, що засуджується або забороняється суспільством, але прийнятний, вигідний людині, яка його вчинила. Прикладом він стає для інших людей, які теж хочуть, ігноруючи негативне ставлення суспільства, повторити те саме.

– **Вік людини:** *An old dog will learn no new tricks.* = *You cannot teach old dogs new tricks.* = *An old dog cannot alter his way of barking.* – Старая собака не выучит новые трюки; старого не учат, мертвого не лечат; *There is life in the old (horse) dog yet.* – Жив еще старый пес. Есть еще порох в пороховницах.

3. Зовнішність та сутність людини висвітлена в таких фразеологічних висловах: *big dog* – важная персона, шишка; *игрок*, у которого нет шансов выиграть; *jolly dog* – весельчак; *гуляка*; *lucky dog* – счастливец; *везунчик*; *lazy dog* – лентяй; *dirty dog* – дрянь-человек; *подлый человек*; *грязный тип*; *as conceited as a barber's cat* – тицеславный, полный самомнения; *as weak as a kitten* – очень слабый, тицедушный; *gay cat* – преступник; *дамский угодник*; *активный человек*; *жизнерадостный человек*; *пижон*; *tame cat* – женоподобный мужчина; *человек, легко поддающийся чужому влиянию*; «тряпка»; *wildcat* – «тигрица» (тип женщины); *scaredy cat* – жалкий трус; *трусишка*.

Висновки. Таким чином, у статті було розглянуто пареміологічні константи в англійській фразеології на матеріалі зоонімів КІШКА та СОБАКА, що характеризують макрополе ЛЮДИНА. Можливо дійти висновку, що сучасний соціолінгвістичний напрям у вивченні фразеологічних одиниць висунув на передній план необхідність комплексного аналізу їх етнокультурної специфіки та універсальних, міжмовних відношень на підставі культурологічно-релевантних ознак. Аналіз макрополя ЛЮДИНА на основі емпіричного матеріалу з використанням кластерного аналізу як методологічного інструменту надав нам розгорнуту класифікацію пареміологічних одиниць із зоонімами КІШКА та СОБАКА, що відображають певні якості та характеристики людини. Фразеологічні одиниці, що вербалізують представлені у роботі концепти, дають змогу показати специфічне бачення фрагмента світу зоонімами представниками англійської мовної спільноти. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у дослідженні текстового використання фразеологізмів із зоонімами.

Література:

1. Алефиренко Н.Ф. Фразеологический словарь: Культурно-познавательное пространство русской идиоматики / Н.Ф. Алефиренко, Л.Г. Золотых. – М. : ЭЛПИС, 2008. – 472 с.
2. Апресян Ю.Д. Эмоциональная система. Образ человека по данным языка: попытка системного описания / Ю.Д. Апресян // Вопросы языкознания. – 1995. – № 1. – С. 37–65.
3. Виноградов В.В. Основные понятия русской фразеологии / В.В. Виноградов. – М. : Наука, 1989. – 173 с.
4. Кунин А.В. Фразеология современного английского языка. Опыт системного описания / А.В. Кунин. – М. : Международные отношения, 1982. – 288 с.
5. Словарь современных английских идиом / сост. Т.Г. Соломник. – СПб. : Золотойвек, 2003. – 416 с.

Сердюк О. В. Анализ фразеологических единиц с компонентами «кошка» и «собака», характеризующими макрополе «человек»

Аннотация. Статья посвящена анализу макрополя «человек» с помощью фразеологизмов-зоонимов «кошка»

и «собака». Анализ макрополя «человек» на основе эмпирического материала, с использованием в качестве методологического инструмента кластерного анализа, помогает классифицировать паремиологические единицы с зоонимами «кошка» и «собака», которые отображают определенные качества и характеристики человека.

Ключевые слова: концепт, макрополе, зооним, кластерный анализ, фразеологическая единица.

Serdyuk O. Analysis of phraseological units with components of “cat” and “dog”, characterizing the macrofield “man”

Summary. The article deals with the analysis of the macrofield “man” with the help of phraseological zoonyms “cat” and “dog”. Analysis of the macrofield “man” on the basis of empirical material, using cluster analysis as a methodological tool, helps to classify the paremiological units with zoonyms “cat” and “dog”, which display certain qualities and characteristics of a person.

Key words: concept, macrofield, zoonym, cluster analysis, phraseological unit.